

The Birth of Technics out of the Spirit of Myth and the Bernard Stiegler's Pessimism: Genesis of the Problem

UDC: 130.2:165.191:004

DOI: <https://doi.org/10.15421/1723121>Shevtsov Serhii¹Dr.Sc., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0002-2187-5936>, ulysses1967@gmail.comKvitka Sergiy²Dr.Sc., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0003-3786-9589>, skvitka14790@gmail.com¹*Oles Honchar Dnipro National University (Dnipro, Ukraine)*²*Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine)*

Abstract

Relevance of the topic is due to the challenges facing humanity in connection with the incredibly rapid development of technology, the spread of its influence on virtually all spheres of human life, as well as nature. **The purpose** of the article is to provide an outline of the Platonic myth about Prometheus and Epimetheus and based on it, to demonstrate the specificity of two cultural-ontological narratives regarding the phenomenon of technology – modern or traditional optimistic one and contemporary pessimistic one, arising under the influence of the deconstructive work of B. Stiegler.

The results of the research are, firstly, an outline of the main events contained in the Platonic myth of Prometheus and Epimetheus in the dialogue "Protagoras": a task for two brothers from the gods to endow humanity with certain powers, capabilities, and values; the agreement of brothers among themselves; the main actions of Epimetheus, who managed the marked division; the main actions of Prometheus are the theft of fire, crafts, wisdom and their consequences; the main actions of Hermes are to endow humanity with civic virtues. Secondly, awareness of the essence of the traditional optimistic narrative about technology: Prometheus acts as a hero-martyr, someone who cares about humanity, engages in its enlightenment and, because of this, takes upon himself many years of suffering; human being, thanks to Promethean gifts, reveals himself as an inventor, an earthly king who is able to achieve power and happiness. Thirdly, the features of what deconstruction is as a methodological approach to working with texts are marked, which is born at the intersection of the destruction of the history of ontology by M. Heidegger and the reconstructive work of structuralism and is a search for certain hidden meanings that can shake the meanings that are recognized as basic. Fourthly, the features of B. Stiegler's deconstructive work are clarified: questioning the role of Prometheus as a hero-martyr based on the texts of Hesiod; focusing attention on the key role of Prometheus through the clarification of the features of Pandora's figure; demonstration of the priority of Epimetheus' actions and their consequences; awareness of human fate as doomed to death.

The conclusions show, firstly, the content aspects of the Platonic myth about Prometheus and Epimetheus, secondly, the key features of the techno-optimistic narrative, and thirdly, the main features of the techno-pessimistic narrative. Based on this, further research horizons are outlined.

Keywords: digital technologies, technics, Bernard Stiegler, Prometheus, Epimetheus, myth, optimism, pessimism

Народження техніки з духу міфу та песимізм Бернара Стіглера: генеза проблеми

Шевцов Сергій¹, Квітка Сергій²¹*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (Дніпро, Україна)*²*Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»*

Анотація

Актуальність теми обумовлена тими викликами, які постають перед людством у зв'язку з неймовірно швидким розвитком цифрових технологій, поширенням технологічного впливу фактично на всі сфери людського життя, а також природу. **Мета статті** – надати абрис платонівського міфу про Прометея та Епіметея і на цьому тлі показати специфіку двох культурно-онтологічних наративів щодо феномена техніки – новоєвропейського або традиційного оптимістичного та сучасного песимістичного, що виникає під впливом деконструктивної праці Б. Стіглера.

Результатами дослідження є, по-перше, окреслення основних подій, що містяться у платонівському міфі про Прометея та Епіметея у діалозі «Протагор»: завдання двом братам від богів щодо наділення людства певними силами, можливостями, цінностями; домовленість братів між собою; основні дії Епіметея, який керував позначеним розподілом; основні дії Прометея – крадіжка вогню, ремесел, мудрості та їх наслідки; основні дії Гермеса – наділення людства громадянськими чеснотами. По-друге, усвідомлення сутності традиційного оптимістичного наративу щодо техніки: Прометей виступає героєм-мучеником, тим, хто піклується про людство, займається його просвітництвом та приймає через це на себе чисельні багаторічні страждання; людина, завдяки прометеевим дарам, розкриває себе як винахідника, земного царя, який здатний досягати могутності та щастя. По-третє, позначені особливості того, що собою являє деконструкція як методологічна установка праці з текстами, яка народжується на перетині деструкції історії онтології М. Гайдеггера та реконструктивної праці структуралізму і являє собою пошук певних прихованих смислів, які здатні розхитувати смисли, що визнані основними. По-четверте, з'ясовані особливості деконструктивістської праці Б. Стіглера: постановка під сумнів ролі Прометея як героя-мученика на підставі текстів Гесіода; акцентування уваги на ключовій ролі Епіметея через з'ясування особливостей постаті Пандори; демонстрація пріоритетності дій Епіметея та їх наслідків; усвідомлення долі людини як приреченості на смерть.

У висновках наведені, по-перше, змістовні аспекти платонівського міфу про Прометея та Епіметея, по-друге, ключові ознаки техно-оптимістичного наративу, по-третє, основні риси техно-песимістичного наративу. Виходячи з цього, окреслені подальші горизонти дослідження.

Ключові слова: цифрові технології, техніка, Бернар Стіглер, Прометей, Епіметей, міф, оптимізм, песимізм

Стаття надійшла / Article arrived: 03.10.2023

Схвалено до друку / Accepted: 31.10.2023

Вступ.

Стрімке впровадження цифрових технологій у суспільне та особисте життя, великі надії і величезні побоювання щодо штучного інтелекту, віртуальні таємниці трансгуманізму і численні інші новели сучасності спонукають повертатись і шукати філософське осмислення того, що з'явилося у часи міфів і відбувається у сучасному світі, як їх продовження.

Ця стаття присвячена культурно-онтологічним витокам феномену техніки та пов'язаним з ними оригінальним ідеям французького мислителя Б. Стіглера (1952–2020). Не таємниця, що в сучасному світі техніка нібито своєрідна Попелюшка перетворилася зі «скромної непомітної служниці» у «владолюбну царицю», заявила про себе як про могутню тотальну рушійну соціокультурну силу або володарку буття, що постійно нарощує швидкість та ступінь власного впливу. У певному сенсі, сьогодні не техніка є помічником в існуванні людини, а сама людина стає засобом існування техніки. Це швидке зростання впливу техніки спонукає мислення до звернення до її витоків задля досягнення дій та наслідків. Саме на такому шляху у якості певного результату наших сумісних дискусій ми зустрілись з поглядами Б. Стіглера, де він, з одного боку, продовжує гайдеггерівські пошуки античних витоків *технє*, а з іншого, як учень Ж. Дерріда, застосовує до них деконструктивістський підхід. Бачення Б. Стіглером ролі постатей Прометея та Епіметея у виникненні в бутті людства феномена *технє*, уявляється нам плідним, евристичним, таким, що викликає бажання певного по-дійного діалогу.

Ступінь наукової розробки.

Філософське досягнення феномена техніки являє собою метатеоретичний рівень дослідження, оскільки техніка тут розглядається як явище культури, як те, що існує серед інших культурних явищ, а також впливає людину, світ, культуру в цілому. Це, так би мовити один з мейнстрімів сучасних інтелектуальних розвідок, про свідчать праці М. Гайдеггера «Питання про техніку», «Час картини світу», К. Ясперса «Сучасна техніка», Л. Мемфорда «Техніка та природа людини», Г. Сколімовскі «Філософія техніки як філософія людини», Р. Коена «Соціальні наслідки сучасного технічного прогресу», Дж. Гранта «Філософія, культура, технологія: перспективи на майбутнє».

Крім того, слід відзначити і такі праці з філософії техніки, як: Ф. Раппа «Філософія техніки: огляд», «Перспективи філософії техніки»; Е. Штрекера «Філософія техніки: труднощі однієї філософської дисципліни»; Г. Бека «Сутність техніки»; Г. Рополя «Техніка як протилежність природи», «Чи є техніка філософською проблемою?»; Т. Адорно «Про техніку та гуманізм»; Г. Закссе «Антропологія техніки».

В Україні виходить фахове видання «Дослідження з історії і філософії науки і техніки» (головні редактори В. Савчук та О. Тверитникова) (<https://vestnikdnu.dp.ua/index.php/ifnit/journ-editor>), де проблематика філософських (онтологічних, аксіологічних, антропологічних тощо) питань техніки розглядається, зокрема: проблеми техніки у межах екологічного імперативу (Смотрицький, 2020), проблематика штучного інтелекту та природи людини (Гріффен, & Рижева, 2023) тощо.

Б. Стіглер – один із значущих оригінальних мислителів, який плідно працював у сфері філософії техніки. Найбільш відома його тритомна праця «Техніка та час». Перший том присвячений досягненню помилки та водночас провини Епіметея, другий – проблематиці дезорієнтування, третій – кінематичному часу. Нас цікавить поки що перший том, проблема помилки й провини Епіметея (Stiegler, 1998), а також пов'язані з цим чисельні публікації, інтерв'ю самого Б. Стіглера (2019). У світі спостерігається зростання уваги до філософсько-технічних ідей Б. Стіглера, полеміка з ними. Можна пригадати низку монографій та статей: Abbinnett, (2018), Bradley, & Kennedy (2021), Fitzpatrick, O'Dwyer, & O'Hara (2021), James, (2010), Koupanou, (2015), Bradley, (2020), Irwin, (2021), Bishop, (2021), Gorny, & Radman, (2022), Neacsu, (2022) тощо.

Потрібно відмітити, що у вітчизняному філософсько-науковому колі можна знайти декілька праць, де ідеї Б. Стіглера і аналізуються, і згадуються, зокрема: Азарова, (2017), Мацишина, (2021), Федорова, 2022) тощо. Тому ми вважаємо, що ця тематика потребує не лише кількісного заповнення, а й якісного насичення.

Що стосується того проблемного поля, на якому нас цікавлять ідеї Б. Стіглера, то це сфера міфу взагалі і міфу про Прометея та Епіметея зокрема. У якості теоретико-методологічного підґрунтя тут виступають праці М. Еліаде «Аспекти міфу», Е. Кассіра «Філософія символічних форм. Міфологічне мислення», О. Лосева «Діалектика міфу».

Безпосередньо проблематика міфу про Прометея та Епіметея розкривається у текстах Платона «Протагор», Гесіода «Походження богів», «Роботи і дні», Есхіла «Прометей закутий», а також у монографіях Г. пБашляра «Фрагменти Поетики Вогню», К. Керені «Прометей: архетипічний образ людського існування». Українські вчені також торкаються проблематики міфу про синів титана Япета, зокрема: проблематика «комплексу Прометея» (Osetrova, 2017), проблематика структурно-функціонального аналізу архетипу культурного героя (Kovtun, 2019) тощо.

Нам уявляється важливим здійснити певну реконструкцію поглядів Б. Стіглера, по-перше, на самі постаті Прометея та Епіметея, їх роль в історії людства та техніки, по-друге, на ті культуруотворюючі

установки, у межах яких здійснюється культурно-онтологічна трансформація феномена техніки.

Мета – надати абрис платонівського міфу про Прометея та Епіметея і на цьому тлі показати специфіку двох культурно-онтологічних наративів щодо феномена техніки – новоєвропейського або традиційного оптимістичного та сучасного песимістичного, що виникає під впливом деконструктивної праці Б. Стіглера.

Викладення основного матеріалу.

Витоком сучасного феномену техніки Б. Стіглер бачить міф про братів Прометея та Епіметея, синів титана Япета та океаніди Клімени, який Платон вкладає в уста одного з найвідоміших софістів Протагора в однойменному діалозі, тлумачення якого в історії філософії призводить до двох протилежних наративів – оптимістичного та песимістичного. Суть самого міфу обертається навколо подій, пов'язаних з походженням людства (Plato, 1999; Плато, 1922).

Отже, був період, коли безсмертні боги вже існували, а смертні роди – ще ні. Але у визначений долею час, безсмертні боги створили чисельні смертні роди «зі суміші землі й вогню, домішуючи ще й те, що з'єднується з вогнем і землею». Перед тим, як смертним родам вийти на світло, безсмертні боги доручили Прометею та Епіметею прикрасити, прибрати, розташувати у певному порядку (κοσμεω) призначені для цих родів сили, потужності, могутності, здатності, можливості, потенції, цінності, які позначаються словом «δυναμεις». Проте виявилось наступне. Епіметей, маючи бажання зробити це самостійно, запропонував цю ідею старшому братові за умовами остаточного контролю з його боку. Той погодився і Епіметей почав розподіляти, керуючись правилами обережності (ευλαβεια) та зрівняння (ελαπισσω), а саме: протистояння сильних та слабких він урівноважив повільністю перших та швидкістю других, протистояння високих та низьких урівноважив життям перших на поверхні землі та знаходженням других над та під землею, протистояння м'ясоїдних та травоядних урівноважив тим, що перші мають низьку фертильність, а другі – велику тощо.

У цьому контексті Протагор помічає, що оскільки Епіметей «був не надто тямущий» (ου παν τι σοφος) то всі позначені сили, потужності, могутності, здатності, властивості, цінності (δυναμεις) були розподілені між безмовними тваринами, а людський рід залишився неубраним, необдарованим, неможливим, беззахисним (ακοσμητος), фактично, забутим (αμνηστος). Усе це і виявив Прометей під час підсумкової перевірки того, що було скоєно його братом. Оскільки люди вже повинні були з'явитись на світло, Прометей прийняв рішення викрасти «хист Гефеста й Афіни разом з вогнем» ('Ηφαιστου και 'Αθηνas την εντεχον σοφiαν συν πυρι), тому що вогонь (πυρος) та позначений хист або обізнаність у ремеслах (εντεχον σοφiα) можуть бути у ситуації, що

склалася, корисними для людей (Piatо, 1999; Плато, 1922).

Подарована Прометеєм обізнаність у ремеслах (εντεχον σοφiα) споріднила смертний рід людей з безсмертними богами: по-перше, вони визнали богів, по-друге, створили вівтарі та статуї, по-третє, розчленували власні голоси й утворили мову, по-четверте, винайшли житло, одяг тощо. У той же час вказана обізнаність у ремеслах (εντεχον σοφiα) мала відношення лише до «підтримування життя, але була позбавлена мудрості жити в спільноті» (την μεν ουν περι τον βιον σοφiαν ανθρωπος ταπηт εσχεν, την δε πολιτικην ουκ ειχεν). Люди через власну слабкість та роз'єднаність опинились нездатними протистояти диким тваринам. Тоді владика Олімпу надіслав свого вісника Гермеса, щоб той наділив всіх людей у рівній мірі громадянськими чеснотами (πολιτικης αρετης), серед яких: по-перше, почуття сорому (αιδω), по-друге, почуття справедливості (δικη), по-третє, вміння висловлюватись, тлумачити, розкривати смисли (ερμηνεια). Все позначене є основою суспільного ладу (πολεων κοσμος) й об'єднуючих уз дружби (δεσμοι φιλιας συναγωγοι). Самого ж Прометея внаслідок дій Епіметея за скоєну крадіжку очікувала кара (Προμηθεα δε δι Επιμηθεα υστερον, ητερ λεγεται, κλοπης δικε μετηλθεν) (Плато, 1922). Ось так виглядає загальний фрейм міфу про Прометея та Епіметея у платонівському діалозі «Протагор». Виходячи з нього, знову помітимо, формуються два протилежних наративи до виникнення й існування феномена техніки – оптимістичний та песимістичний.

Оптимістичний наратив пов'язаний з тим образом Прометея, який поступово склався в європейській культурі, де титан постає у якості позитивного героя-мученика, який виправляє помилку брата Епіметея, завжди піклується про людство, вступає за нього у протиборство з богами, займається просвітництвом людей, наділяє їх творчими дарами. І в цьому контексті крадіжка Прометеєм у богів вогню та обізнаності у ремеслах є виправданням такого турботливого ставлення до людей. Більш того, покарання Прометея через приковування до скелі, пробивання грудної клітини списом, тисячорічні щоденні клювання орлом печінки є кульмінацією нестерпної самопожертви титана заради людства.

На цьому тлі образ Епіметея взагалі приховується й зникає. А образ Прометея як просвітника людства в історично-культурній проекції стає символом титанізму як ствердження сили духу, розвитку різноманітних вмінь, здібностей, талантів, здатності діяти у вельми скрутних ситуаціях, долати існуючий порядок речей, змінювати цей світ у бік покращення і через те – релігійно-міфічним підґрунтям наївного технічно-оптимістичного наративу, у межах якого «людина винахідна» (homo inventor) досягає могутності й щастя, розкриваючи себе у якості «земного творця». Це, так би мовити, наскрізна

ідея мистецької, філософської, гуманітарної думки Нового часу та сучасності, що спостерігається від засновника емпіризму Ф. Бекона до послідовника постпозитивізму Н. Талеба.

Б. Стіглер розроблює протилежний – песимістичний наратив по відношенню до феномену техніки, відштовхуючись від власного бачення міфу про Прометея та Епіметея. Для цього він застосовує деконструктивістський підхід. Щоб окреслити його сутність, пригадаємо, що Ж. Дерріда, творець деконструкції та вчитель Б. Стіглера, в апофатичному стилі наполягав, що деконструкція не є методологічною процедурою. Він це робив задля відмежування від вже існуючої історико-філософської традиції, яку деконструкція перевертає, та притаманних цій традиції методам. Проте, у якості засобу аналізу текстів, явищ культури шляхом пошуку й артикуляції потаємних смислів, на наш погляд, деконструкція може розглядатись саме у такий спосіб, оскільки містить певні методологічні складові.

Як відомо, постструктуралістський концепт деконструкції виникає на перетині, з одного боку, деструкції онтології у гайдеггерівському фундаментально-онтологічному сенсі як шлях до прихованих смислів внаслідок історичного становлення понять й пов'язаних з цим семантичними змінами у словах, а з іншого боку, реконструкції у структуралістському сенсі як виявлення основоположних бінарних опозицій з чітко позначеною ієрархією (дух/матерія, буття/свідомість, добро/зло, історія/природа, суб'єкт/об'єкт, індивідуум/колектив). Отже, з методологічної точки зору завданням деконструкції є виявлення або артикуляція прихованих (свідомо чи несвідомо) смислів, які перевертають або спростовують встановлену ієрархію бінарних опозицій. Поглянемо у позначеній проєкції як працює з міфом про Прометея та Епіметея Б. Стіглер.

На думку французького філософа загальноприйнятні образи Прометея, як героя-мученика та Епіметея, як забутливого та недолугого, є помилковими. Перш за все тому, що Прометей є не стільки героєм-мучеником, хоча він дійсно постраждав від богів, скільки провокатором, який знаходиться у постійному конфлікті з Зевсом через власну пиху, гординю, зарозумілість, зухвалість, яка притаманна титанам як таким. Тому у платонівському міфі він не виправляє, а навпаки, проводить й посилює помилку та провину молодшого брата Епіметея (the fault of Epimetheus) – забуття долучити людство до певного божественного порядку, і через те дари Прометея – вогонь (πυρ) та ремесла (τέχνες) – мають для людства не конструктивний, а деструктивний характер.

Далі, Б. Стіглер спростовує не лише героїчний образ Прометея, він спростовує його традиційно

визнану пріоритетність у міфі, на тлі якої Епіметей знаходиться нібито в тіні старшого брата. На його переконання, не Прометей, а Епіметей – ключова фігура міфу. Яким же чином французький філософ деконструє цей традиційний образ Прометея? Як герой-мученик перетворюється у хитруна, трикстера, який порушує встановлений порядок речей? Як виходить, що відома всім прометеєва мудрість несе в собі модальності не просвітництва й розумності, а підступності та зловмисності, що насичують руйнівний характер його «дарів»?

Для цього Б. Стіглеру потрібно продемонструвати, що Прометей у власних вчинках керується не тільки, а може й не стільки піклуванням про людей, скільки суперництвом із Зевсом. Тому він деконструє платонівський міф про Прометея та Епіметея за допомогою Гесіода, у якого у «Походженні богів» та «Роботах і днях» є місця, де вказується на складність й суперечливість стосунків між Зевсом та Прометеєм.

Почнемо з епізоду з «Походження богів», який згадує Б. Стіглер, де суперечка між богами та людьми розгортається навколо розподілу жертвового бика. Для розв'язання цього конфлікту Зевс наказав Прометеєві віддати безсмертним богам м'ясо, а смертному роду людей – кістки. Проте, син Япета:

«Так розділив, щоби Зевсову думку перехитрити:

М'ясо й утробу масну, у шкуру згорнув і бичачим

Шлунком прикривши, в одну уклав купу; у другу – бичачі

Білі зібравши кістки, хитромудро уклав їх, а потім

Смальцем ще смачно все обмастив, аж брало за очі»

(Гесіод, 2020).

Тобто він спробував ввести богів в оману, але не очікував, що Зевс може помститись не йому особисто, а людям. У відповідь на обман з боку титана, Зевс забрав у людей вогонь та їжу.

Тоді Прометей вкрав обізнаність у ремеслах (εὐτεχνον σοφία) та вогонь (πυρ) з майстерні Гефеста або Кульги. На це Зевс наказав Кульгавцю створити Пандору, ім'я якої означає «обдарована всім». У її створенні приймало участь багато богів й богинь і кожен наділив її якимось даром: Гефест (Вогонь) – людським голосом (ἀνθρώπειος αἰδή), силою й міццю (σθένος), подібністю безсмертним богиням (ἀθανατῆς δε Θεῆς εἰς ὤτα εἰσκειν), образом дівочої краси (παρθενεικῆς καλὸν εἶδος); Афіна Ергана (покровителька ремесл) – вмінням ткати пречудові вироби (υφαίνω πολυδαίδαλος ἱστον); Афродіта (Кохання) – привабливістю, насолодою (χαρίς), чарами, що будять жагу (ποθοί), турботою, що з'їдає тіло (γυνίβορους μελεδωνος); Гермес (Тлумач) – розумом собачим, безсоромним (κύνειον τε νοος), вдачаю хитрою двоїстою (εἰκλόπων ἦθος); Харити (Витонченість) й Пейто (Переконання) – золотосіяним намистом (οὐρεὺς χρυσείους); Ори (Пори року) – квітучим весняним вінком, що прикрашає волосся (καλλικομαί στεφὼν ἀνθεῖσιν ἐλαρινόισιν).

Доля Пандори перетинається з долею Епіметей і в цій точці ми повертаємось до нього з запитанням: чому саме Епіметей, на думку Б. Стіглера, є головним персонажем міфу? Чому він повинен вийти з тіні старшого брата і продемонструвати власну роль в історії людства та техніки.

По-перше, тому що не Прометей, а Епіметей задає наступні вихідні координати існування людства – забуття, безпорадність, роз'єднаність, дисгармонія, відсутність сил, можливостей, цінностей тощо. І це він робить через попередню домовленість зі старшим братом. І тому Прометей тут виступає другим номером: він приходить вже після того, що було скоєно молодшим братом. Проте його подальша дія – крадіжка вогню (πυρ) та обізнаності у ремеслах (εὐτεχνον σοφία) – не лише не компенсувала помилку й провину Епіметей, а навпаки, посилила, оскільки він ще намагався прирівняти людей до богів, що також викликало гнів Зевса.

По-друге, не Прометей, а Епіметей визначає дуальний характер існування людства. І це сталося через шлюб з Пандорою – Епіметей прийняв від Зевса знак статевої відмінності, оскільки Пандора стала першою жінкою (γυνή) у світі:

«От і пішов ще примхливіший рід жіночий (γυνος γυναικεος) од неї,

*Згубне поріддя жінок; розійшлись по цілому світу,
Їхні племена й живуть, нам на горе, між чоловіками (μετ' ἀνδρασι)»* (Hesiod, 2020, p. 59).

Таким чином, людина як така (άνθρωπος) стає чоловіком (άνδρως = άνηρ). І тоді через шлюб між чоловіком та жінкою виникає ось ця подвійна фатальність, з точки зору Б. Стіглера народження та смерті, яка задає умови існування людства (Stiegler, 1998, 196). Тобто, коли Пандора почала народжувати жінок, це зробило людський рід минулим. Жінки, у свою чергу, успадкували від Пандори красу та водночас злість й двоєдушність і стали предметом розбратів між чоловіками. Звернемося знову до Гесіода:

*«Так от чоловікам на біду, для діл неприємних
Зевс, що гримить із висот, послав, до пари їм, жінку.
Й інші ще, замість добра, він зло надумав створити:
Хто, уникаючи шлюбу-ярма, щоб не мати клопотів,
Жінки себе не бере, – того вбивча заступає старість:
От і зарадь собі сам!»* (Hesiod, 2020, p. 59–60).

По-третє, не Прометей, а Епіметей причетний до того, що крім смертності, статевого дуалізму, в існування людства вриваються печалі, хвороби, горе, турботи тощо. Як відомо, у нього вдома зберігалася бочка (πίθος) з позначеними бідами, яку неможна було відкривати з жодних обставин, але Пандора виявила власну непереборну цікавість:

*«Жінка ж ота, з бочки накривку знявши, біди дошкульні
Роєм пустила на люд – і пішли вони світом гуляти.
Тільки Надія (Ελπίς) одна в укрятті недоступним
лишилась,*

*В бочці, за її край у світ не пурхнувши: Пандора
Встигла ще: мить – і прикрила ту бочку, як повелів їй
Егідодержець, володар Зевс, який хмари збирає.
Так-то, шмигнувши у світ, ті біди ходять між людом,
Сповнена ними земля, уцерьт переповнено й море.
Вдень і вночі, коли якій випаде, посеред люду
Бродять хвороби, муки важкі приносячи смертним
Мовчки»* (Hesiod, 2020, p. 83).

Ось чому, все, що пов'язано з Пандорою, Гесіод описує поняттями «μεγα πημα» – велике лихо, превелике страждання, «κακον» – лихо, нещастя, «νοσος» – хвороби, муки, біди. До появи цієї жінки люди не знали про біду, виснажену працю, хвороби тощо, але дружина Епіметей все змінила кардинально.

По-четверте, те, що було позначено вище, означало кінець золотой доби існування людства. Тому саме Епіметей відкриває в історії людства залізну добу – добу важкої праці, добу ремесел та мистецтв, добу техніки, добу горя й турбот, де саме ворожнеча, війна (πολεμος) стає основним станом існування людства.

Знову наголосимо на тому, що, з одного боку, традиційне сприйняття міфу про синів Япета та Клімени, де Прометей виступає у якості героя-мученика є підґрунтям техно-оптимістичного наративу в культурі, а з іншого боку, деконструкція цього міфу Б. Стіглером, де недолугий Епіметей виходить на перший план, є підґрунтям техно-песимістичного наративу. В інтерв'ю «Технології з кожним днем роблять нас дурнішими» французький мислитель наполягає на тому, що занадто швидко розповсюдження смартфонів й цифрових алгоритмів веде людство у глухий кут, оскільки це породжує розрив між еволюцією техніки та існуючими соціальними інститутами і як наслідок – у людей є доступ до технологій, але немає знань ні про те, яким чином вони побудовані, ні про можливості прийняття рішень, а головне – технологічна усередненість штовхає людей на стадні дії і людство отримує стадність з її ірраціональністю, афективністю, стихійністю, дорефлексивністю, позакритичністю, але вже не у давню, а інформаційну добу (Stigler, 2019a).

В іншому інтерв'ю «Штучний інтелект – це штучна глупота» Б. Стіглер каже про глупоту не як рису окремих людей або якоїсь частини суспільства, а як про суттєву характеристику самої сучасної – інформаційної – доби, більш того, як про долю всього людства: дурість – це той бік, до якого регресує сучасне суспільство і цей процес цілком пов'язаний з технікою, яка скорочує і спрощує наше знання про світ, перетворює людину на засіб власного існування (людина як засіб існування смартфона або ноутбуку), збільшує ентропію у горизонті руйнування й послаблення цього світу, що ставить під загрозу існування космосу як такого (Stigler, 2022). Ось чому центральним персонажем міфу, на думку Б. Стіглера, є

не Прометей, а саме Епіметей. Згадаємо, що Епіметей характеризується, як «не надто тямущий» (οὐ παντὶ σοφός) і дурість, яку артикулює Б. Стіглер у якості діагнозу сучасної інформаційної доби є своєрідною маніфестацією цієї якості Епіметея.

Позначений песимізм Б. Стіглера є далеким від, скажімо, наївності сентименталізму XVIII ст., який в особі Ж.-Ж. Руссо закликав залишати всі досягнення цивілізації та поєднуватись з природою у простоті селянського життя. Б. Стіглер песимістично ставиться до сучасного стану існування техніки, вважає, що (цифрові – авт.) технології з кожним днем роблять нас дурнішими, але, при цьому, пропонує не відмовлятися від надбань сучасної цивілізації, а все ж таки спробувати встановити з ними нові відносини шляхом переосмислення, як власного існування, так і нашого співіснування з машинами (Stigler, 2019b).

І тут більш рельєфно усвідомлюється деконструктивістський підхід Б. Стіглера, який у певному сенсі доповнює кантівську критичну установку. Нагадаємо, що остання пов'язана з встановленням певних меж феномена, що досліджується. А пошук прихованих смислів, потаємних лакун, які здатні несподівано спростовувати основні смисли, дозволяє здійснювати дослідження неупереджено. На думку французького філософа, в сучасних умовах філософія техніки не може не бути деконструктивістською.

Висновки.

Зробимо проміжні підсумки і позначимо наступний крок у дослідженні витоків феномена техніки.

По-перше, платонівський міф про Прометей та Епіметей, де розкриваються визначальні умови виникнення й існування людства, виступає основою двох протилежних наративів щодо існування техніки – оптимістичного та песимістичного.

По-друге, оптимістичний наратив базується на історично-культурній реконструкції платонівського міфу про участь титанів у походженні людства у Новому часі та сучасності, згідно з якою: а) Прометей є ключовою фігурою у становленні смертного роду людей; в) Прометей, як старший брат, виправляє помилки молодшого брата Епіметея; с) Прометей є героєм-мучеником, рятівником, який шляхом крадіжки у богів дарує людству вогонь та обізнаність

у ремеслах і через те приймає покарання; d) позначені вогонь, ремесла і взагалі техніка стають основними засобами, через які людство розкриває й здійснює власне існування, просвітництво стає формою цього існування; е) «людина винахідна» є тим образом, який формується під впливом ремесел й техніки, і через те людство розкриває себе у якості «земного творця», досягаючи евдемоністичного ідеалу могутності й щастя.

По-третє, песимістичний наратив базується на здійсненому французьким філософом Б. Стіглером деконструктивістському підході до платонівського міфу про участь титанів у походженні людства, згідно з яким: а) Епіметею належить ключова роль у становленні смертного роду людей, він для людства – не герой-рятівник, а водночас його вирок та рок; в) Епіметей задає вихідні умови існування людства: забуття, безпорадність, роз'єднаність, дисгармонія, відсутність сил, можливостей, цінностей; с) Епіметей через шлюб з Пандорою визначає дуальний характер існування людства (розділення на чоловіків та жінок) та стає причиною появи різноманітних бід та небезпечних випробувань (бочка Пандори); d) Епіметей відкриває залізну добу існування людства, де наскрізним станом є ворожнеча; е) на тлі Епіметея Прометей є не героєм-рятівником, а трикстером, який через крадіжку вогню та ремесел ще більше погіршує життя людства; f) вогонь, ремесла, техніка взагалі, як прометеєві «дари», призводять не до розвитку й посиленню могутності, а до виродження людства; g) людина розкриває себе не стільки у якості «винахідника» та «земного царя», скільки як «приреченого на смерть».

Визначений підхід до техніки відкриває, на наш погляд, нові можливості аналізу та осмислення ролі і місця техніки взагалі і цифрових технологій, зокрема, у житті людства.

Цією статтею ми розпочинаємо серію публікацій, присвячених культурно-онтологічним витокам феномену техніки і сучасних цифрових технологій, в тому числі штучного інтелекту. Виходячи з цього, наступним кроком такого дослідження бачиться реконструкція прометеї та епіметеї як специфічних культуруотворюючих установок, в межах яких відбувається становлення феномену техніки.

REFERENCES

- Abbinnett, R. (2018). *The Thought of Bernard Stiegler. Capitalism, Technology and the Politics of Spirit*. London & NYC: Routledge.
- Aeschylus. (1981). *Prometheus Chained. Ancient Greek tragedy*. Collection (pp. 25–62). Kyiv: Dnipro.
- Azarova, Y. (2017). Derrida and Stigler: Television, Media and Cultural Policy. *Culturological Almanac, Issue. 4 "Innovative Technologies in the Field of Culture"*, 5–9.
- Bachelard, G. (2004). *Fragments of the Poetics of Fire*. Kharkiv: Folio.
- Bishop, R. (2021). Technics, Time and the Internation: Bernard Stiegler's Thought – A Dialogue with Daniel Ross. *Theory, Culture & Society*, 38 (4), 111–133. <https://doi.org/10.1177/0263276421990435>

- Bradley, J., & Kennedy, D. (2021). *Bernard Stiegler and the Philosophy of Education*. Abingdon, Routledge.
- Bradley, Joff. (2020). Bernard Stiegler, Philosopher of Reorientation. *Educational Philosophy and Theory*. (53), 323–326. <https://doi.org/10.1080/00131857.2020.1810379>
- Fedorova, K. (2022). Technology and Man: Modern Representation / Human Studies. *Collection of scientific papers. Ser. Philosophy* (44), 300–311. <https://doi.org/10.24919/2522-4700.44.20>
- Fitzpatrick, N., O'Dwyer, N., & O'Hara, M. (Eds.) (2021). *Aesthetics, Digital Studies and Bernard Stiegler*. London: Bloomsbury Publishing.
- Gorny, R. A., & Radman, A. (Eds.) (2022). Footprints 30: The Epiphylogenetic Turn and Architecture: In *(Tertiary) Memory of Bernard Stiegler. Footprint*, 16 (30). <https://doi.org/10.7480/footprint.16.1>
- Griffen, L., & Ryzheva, N. (2023). Artificial Intelligence and Human Nature. *Studies in the History and Philosophy of Science and Technology*. 32(1), 3-18. <https://doi.org/10.15421/272301>
- Hesiod. (2006). *Theogony. Works and Days. Testimonia*. Harvard: Harvard University Press.
- Hesiod. (2020). *The origin of the gods. Works and days. Shield of Hercules*. Lviv: Apriori.
- Irwin, R. (2021). Negentropy for the Anthropocene; Stiegler, Maori and Exosomatic Memory. *Educational Philosophy and Theory* (54), 532–544. <https://doi.org/10.1080/00131857.2021.1970525>
- James, I. (2010). Bernard Stiegler and the Time of Technics. *Cultural Politics*, 6(2), 207–228. <https://doi.org/10.2752/175174310X12672016548360>
- Koupanou, A. (2015). Bernard Stiegler's Philosophy of Technology: Invention, Decision, and Education in Times of Digitization. *Educational Philosophy and Theory*, (47), 1110–1123. <https://doi.org/10.1080/00131857.2015.1045819>
- Kovtun, N. (2019). *Structural and Functional Analysis of the Archetype of the Cultural Hero*. (Monograph). Zhitomir: Vyd-vo ZhDU im. Ivan Franko.
- Matsyshyna, I. (2021). The Phenomenon of Stupidity: From Political Chaos to Political Rationalism. *Bulletin of Vasyl' Stus Donetsk National University, Series "Political Sciences"*, Issue. 6, 5-9. <https://doi.org/10.31558/2617-0248.2021.6.1>
- Neacsu, D. (2022). Technology – Revealing or Framing the Truth? A Jurisprudential Debate. *Duquesne University School of Law Research Paper*, (60), 246–270.
- Osetrova, O. O. (2017). «Prometheus' complex» and «Empedocles' complex» as fragments of «Fire poetics» by G. Bachelard. *Scientific and Theoretical Almanac Grani*, 16(8), 125-129. Retrieved from <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/961>
- Plato. (1999). *Protagoras. Dialogues* (2nd ed.). Kyiv: Basics.
- Smotritsky, E. (2020). Temporal approach to the ecological problem. *Studies in the history and philosophy of science and technology*, 29(1), 18-27. <https://doi.org/10.15421/272003>
- Stiegler, B. (1998). Technics and Time, 1: *The Fault of Epimetheus*. Stanford: Stanford University Press.
- Stigler, B. (2019a). Reading time and new memory tools. *Sigma*. Retrieved from <https://syg.ma/@tresk/biarnar-stighlier-vriemiachtieniia-i-novyie-instrumenty-pamiati>
- Stigler, B. (2019b). Technology is making us dumber every day. *Hi-tech+*. Retrieved from <https://hightech.plus/2019/07/04/filosof-biarnar-stigler-tehnologii-s-kazhdim-dnem-delayut-nas-glupee/>
- Stigler, B. (2019c). The abolished individual. *Lakanalia Magazine*. Retrieved from <https://syg.ma/@lakanalia/biarnar-stighlier-uprazdniennyi-individ-nieudobstvo-kultury-v-epokhu-psikhichieskoi-i-sotsialnoi-diezindividuatsii>
- Stigler, B. (2022). *Artificial intelligence is artificial stupidity*. Retrieved from <https://www.colta.ru/articles/society/21731-biarnar-stigler-iskusstvennyy-intellekt-eto-iskusstvennaya-glupost>
- Ησίοδος. (1878). *Ποιήματα*. Paris: Institut France Typographo.
- Πλάτο. (1922). *Πρωταγόρας. Platonis Opera* (309–362). London: Typographeo Clarendoniano.